

եճ դարձեալ յօղուած ճը Միսթրալի վրայ, Միսթրալի յիսնամեակին առթիւ որ այդ տարին արտակարգ Հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ փրովանական ձեճ քաղաքին Արլի ձէջ, եւ այդ յօղուածին Հետ տուած եճ նաեւ թարգմանութիւնը Միսթրալի աճենէն սիրուն կտորներէն ձէկուն (Մակալիի երգին) եւ Բաժակը, Ապաճխարուքեան Սաղմոս, Կարօս, Գեղօն առ Լասին Յեղր քնարերգական սքանչելի էջերուն:

Անանիսի ներկայ թիւին ձէջ կը հրատարակեճ Ալֆօնս Տօտէի (որ ինքն ալ Փրովանսի էր,

բայց ֆրանսական գրականութեան նուիրուած եւ իր գործերէն ոճանց ձէջ ֆրանսերէնով իր Փրովանսիի Հոգին այնքան գողարիկ կամ սրամիտ կերպով արտայայտած) Միսթրալի ճասին զճայլելի յօղուածին թարգմանութիւնը, ամփոփում ճը այն ճագիսարական ճառին զոր Լէոն Տօտէ արտասանեց քանի ճը ամիս առաջ Միսթրալի ճննդեան Հարիւրաճեակին առթիւ Փարիզի ձէջ կայացած ձեճ Հաւաքճան ճը, եւ Միսթրալի նշանաւոր էջերէն ոճանց տաղաչափեալ Հայացումը:

Ա. Չ.

ՄԻՍԹՐԱԼ ԲԱՆԱՍՏԵՂԹԸ

Անցեալ կիրակի առտու, անկողնէն ելած միջոցիս, կարծեցի թէ՛ Թօպուռ Մօնմարթը փողոցի մէջ է որ կ'արթննամ: Կ'անձրեւէր, երկինքը զօրէջ էր, ջազացքը տխուր: Վախցայ այդ անձրեւի ցուրտ օրը տանս մէջ անցընել, եւ իսկոյն փափաք զգացի երթալ քիչ մը տաքնալ Դրեւտէրիք Միսթրալին մօտ, այդ մէճ բանաստեղծին որ իմ շօճիներէս երեք փարսախս հեռու՝ Մայեանի իր փոքրիկ գիւղին մէջ կ'ապրի:

Մտածումս իսկոյն զորճագրեցի, մտենի ի փայտէ բիր մը, Մոնթենեքս, ճածկոյթ մը, ու ճամբայ ելայ: Ոչ ոք արեւերուն մէջ... մեր գեղեցիկ կաթնոյթի Փրովանսը կը ձգէ որ հօգը կիրակի օրը հանդէի տուներու մէջ շուները միայն, ազարակները փակ... հեռուէ հեռու սայլակ մը իր փայլուն ճածկոցով, պառաւ մը իր շորցած տերեւի զոյնով կրկնոցին մէջ փաթթուած, ջորիներ տօնազգեստ, — կապոյտ ու ճերմակ կեմեղէնէ տապճակ, կարմիր բըրդակ, արճաթէ բոճոճներ, — որ յամբարտով կը տանին պատարագի դացող ազարակի մարդոց ամբողջ սայլակ մը, յետոյ, հեռուն, մշուշին մէջէն, նաւակ մը «ոռպին» ին վրայ եւ ձկնորս մը կանգուն որ իր ուղանք կը նետէ...

Այդ օրը, ճամբուն վրայ, հնար չկար կարդալու: Անձրեւը հեղեղօրէն կը տեղար եւ հիւսիսահօդմը դայն գոյլերով երեւող կը նետէր... մէկ շունչով բրի ամբողջ ճամբան, ու վերջապէս, երեք ժամ քալելէ ետքը, դիմացս նշմարեցի փոքրիկ նոճատանները որոնց մէջտեղ Մայեանի գիւղը՝ հովէն վախուն՝ ապաստանած է:

Կատու մը իսկ չկար գիւղին փողոցներուն մէջ. ամենքը պատարագին դացած էին: Երբ եկեղեցւոյն առջեւէն անցայ, օճաճեւ նուազարանը կը խորդար, եւ տեսայ կերտներուն շողշողմը պատուհաններու բազմերանդ ապակիներուն մէջէն:

Բանաստեղծին բնակարանը գիւղին ճայրն է, վերջին տունն է՝ ճախ կողմ, Սէն-Մեմիի ճամբուն վրայ, — մէկ յարկով տնակ մը առջեւը պարտէզով մը... Կամաց մը ներս կը մտնեմ... ոչ ոք: Սալոնին դուռը դոց է, բայց ետին կը լսեմ մէկը որ կը քալէ ու բարձրաճայն կը խօսի... այդ քալումքն ու այդ ճայնը քաջամանօթ են ինձի... վայրկեան մը կանգ կ'առնեմ կրաների փոքրիկ նորանցքին մէջ, ձեռքս դրան կոճակին վրայ, շատ յուզուած: Սիրտս կը տրոփէ: — Հո՛ն է ան: Կ'աշխատի... Պէ՛տք է սպասել որ իր ստեղծելու վրայ եղած բանաստեղծութիւնը վերջացնէ... ինչ կ'ուզէ ըլլայ. մտնե՛նք:

Ա՛հ, Փարիզցիներ՛, երբ Մայեանի բանաստեղծը ձեր մօտ եկաւ Փարիզն իր Միքէլոյի ցոյց տալու եւ երբ դուք ձեր սալոններուն մէջ զայն տեսաք, այդ նաքթասը՝ այցելութեան հազուադէպ, շիտակ օձիքով եւ մեծ գլխարկով մը որ զինքն այնքան կը նեղէր որքան իր փառքը, կարծեցիք թէ ատ էր Միսթրալը... Ա՛հ, ան չէր: Աշխարհիս վրայ մէկ Միսթրալ մը կայ, այն զոր յանկարծակի գտայ անցեալ կիրակի իր զիւղին մէջ, թաղիքէ փակեղը զլուխը զրաժ քովտի, առանց բաճկոնի, ժաքէթով, իր քաթալան կարմիր գօտին մէջը փաթթած, աչքը հրազան, ներշնչման կրակն այտերուն վրայ, շքեղ՝ բարի ժպիտով մը, վայելչագեղ ինչպէս յոյն հօտաղ մը եւ որ՝ ձեռքերը զրպաններուն մէջ՝ մեծաքայլ կը քալէր ոտանաւորներ շինելով...

— Ի՛նչ, դո՛ւն ես, պոռաց Միսթրալ-փիղսոփայտեցիով, ինչ լաւ մտածեր ես հոս գալու... ճիշտ այսօր՝ Մայեանի տօնն է: Ափրիկոսի նուազախումբը ունինք, ցլամարտը, թափօրը, «Փառանտօլ»ը, հոյակապ բան պիտի ըլլայ... Մայրիկս քիչ յետոյ պատարագէն պիտի դառնայ, կը նախաճաշենք, ու յետոյ, զվ՛ւ, կ'երթանք աղուոր աղջիկներուն պարելու դիտել...

Ասանք ինծի ըսած միջոցին կը դիտէի այդ փոքրիկ սալոնը բաց գոյն օթոցներով զոր այնքան երկար ատենէ ի վեր չէի տեսած եւ ուր այնքան զեղեցիկ ժամեր անցուցած եմ արգէն: Ոչինչ փոխուած էր: Միշտ նոյն քանակին՝ զեղին քառակուսիներով, յարդէ երկու թիկնաթոռները, անբազուկ վէնիսը եւ Արլի վէնիսը՝ շրմինէին վրայ, բանաստեղծին կենդանագիրը Էպէսի ձեռքով նկարուած, իր լուսանկարը գոր հանած է Էթիէն Քառքա, եւ անկիւն մը, պատուհանին մօտ, զրասեղանը, տուրքերու արձանագրութեան պաշտօնեայի խեղճ պղտիկ զրասեղան մը, — հին գիրքերով ու բառարաններով ծանրաբեռնուած: Գրասեղանին մէջտեղը, խոշոր բաց տետրակ մը նշմարեցի... Քալէնտարն էր, Ֆրետերիք Միսթրալի նոր քերթուածը, որ այս տարուան վերջը, Ծնունդի օրը, լոյս պիտի տեսնէ: Միսթրալ այդ քերթուածին կ'աշխատի եօթը տարիէ ի վեր, ու մօտ վեց ամիս կայ որ անոր վերջին տողը զրաժ է. եւ սակայն չի համարձակիր գեռ անկից գատուիլ: Կը հասկնամ, միշտ կայ տուն մը զոր մարդ կ'ուզէ յղկել,

աւելի հնչուն յանգ մը զոր կ'ուզէ գանկ... Միսթրալ թէեւ փրովանսերէնով կը գրէ, իր ոտանաւորներուն վրայ երկար բարակ կը խաղայ որպէս թէ վստահ ըլլայ որ ամենքը գանոնք իր լեզուին մէջ պիտի կարդան եւ իր լաւ գործաւորի ճիգերը նկատողութեան պիտի առնեն... Օ՛հ, արի՛ բանաստեղծը. եւ ճիշտ այս Միսթրալն է որուն համար Մօնթեներ կրնայ ըսած ըլլալ. «Յիշեցէք այն որ, երբ կը հարցնէին թէ ինչու ալիքան նեղութիւն կը քաշէր արուեստի մը մէջ որ շատ քիչերու ծանօթ պիտի դառնար, «քիչը ինծի բաւական է, պատասխանեց, մէկ հոգին ալ բաւական է, մէկ հոգի մըն ալ չգանտի՛ նորէն բաւական է»:

Քալէնտարի տետրակը ձեռքերուս մէջ բռնած էի, յուզմունքով կը թղթատէի զայն... յանկարծ զլակներու եւ թմբկիկներու նուագածութիւն մը պայթեցաւ փողոցին մէջ՝ պատուհանին առջեւ, եւ ասա Միսթրալս որ պահարան կը վազէ, անկից գաւաթներ, շիշեր կը հանէ, սեղանը սալոնին մէջտեղը կը քշէ, եւ դուռը կը բանայ նուագածուններուն,

— Մի՛ խնդար, ըսելով ինծի, եկած են ինծի ալիքեղ մը երգելու... քաղաքապետական խորհրդական եմ ես:

Փոքրիկ սենեակը բազմութեամբ կը լեցուի: Թմբկիկները աթոռներուն վրայ կը գնեն, հին նշանագրօշը՝ անկիւն մը, ու եփած գինին ամենքին կը բաշխուի: Յետոյ, երբ քանի մը շիշ պարպած են Պ. Ֆրետերիքին կենացը եւ օրուան հանդէսին վրայ ծանրախոհարար խօսած են՝ թէ Փառանտօլը անցեալ տարուան չափ աղուոր պիտի ըլլայ, թէ ցուրերը լաւ վերարբերմունք պիտի ունենան, նուագածունները կը մեկնին ու կ'երթան իրենց ալիքեղով միւս խորհրդականները մեծաբելու: Այս միջոցին Միսթրալ մայրը ներս կը մտնէ: Շուտ մը սեղանը կը շտկուի, աղուոր ճերմակ լաթ մը ու երկու սպաս: Տանը սովորութիւններն ինծի ծանօթ են. գիտեմ որ երբ Միսթրալ հիւր կ'ունենայ, մայրը սեղանը չի նստիր... խեղճ պառաւն իր փրովանսերէնը միայն պիտէ եւ պիտի նեղուէր եթէ ստիպուէր Ֆրանսացիներու հետ խօսակցիլ... արգէն, խոհանոցին մէջ իրեն պէտք կայ:

Ի՛նչ սիրուն ճաշ մըն էր որ ըրի այդ ատու. — կտոր մը խորոված ուլիկ, լերան պանիր, մամուլի անուշեղէն, թուղ ու մշկախա-

զող: Այս ամբողջը Պապերու այն համեղ «շաթօնէօֆ» գինիով ոտոցուած, որ գաւաթներուն մէջ այնքան ազուար վարդ գոյն մը ունի... ազանդերին, կ'երթամ քերթուածին տետրակը փնտռելու եւ զայն կը բերեմ ու սեղանին վըրայ Միսթրալին առջեւ կը դնեմ:

— Բայց մենք ըսած էինք որ դուքս պիտի ելլէինք, կ'ըսէ բանաստեղծը ժպտելով:

— Ո՛չ, ո՛չ... Քալէնտա՛ւ, Քալէնտա՛ւ:

Միսթրալ կը համակերպի եւ իր երաժշտական ու անուշ ձայնով, ձեռքովն ոտանաւորին չափը բռնելով, առաջին երգը կը սկսի՝ «Հիմայ որ սիրով խնթեցած աղջկան մը — Տխուր պատահարը պատմեցի. — Պիտի երգեմ, եթէ Աստուած կամենայ, որդի մը Քասիսի, — Խեղճ պզտիկ ձկնորս մը անձրուկի...»:

Դուրսը, զանգակները երեկոյեան ժամերգութիւնը կը ծանուցանէին, ճայթոհիկները հրապարակին վրայ կը պայթէին, զլակները փողոցներուն մէջէն կ'անցնէին ու կը դառնային թմրկիկներուն հետ: Քամարկի ցուլերը, զոր կը տանէին մրցարշաւի մը, կը բառաչէին:

Ես, արմուկներս փողոցին վրայ, աչքերս լեցուած, Փրովանցի փոքրիկ ձկնորսին պատմութիւնը մտիկ կ'ընէի:

~

Քալէնտալ պարզ ձկնորս մըն էր. սէրը զայն հերոս մը գարծուց... իր սիրականին — զեղեցիկ Էսթեռնին — սիրտը վաստակելու համար, ան գարմանաքանչ բաներ կը ձեռնարկէ, եւ Հերակլէսի տաճարի ու քաջագործութիւնները ոչինչ են իրեններուն քով:

Անգամ մը, միտքը դրած ըլլալով հարրատանալ, ձկնորսութեան վիթխարի գործիքներ կը հնարէ ու ծովուն ամբողջ ձուկը նաւահանգիստը կը բերէ: Ուրիշ անգամ մը, Օլիուլի կիրճերուն անտառ մէկ յելուզակը, կ'օմս Սեվերանը կ'երթայ մինչեւ իր որջին մէջ կը բռնէ իր մարդասպաններուն ու հարձերուն հետ... Ի՛նչ հուժկու աղամարդ, այդ պզտիկ Քալէնտալը: Օր մը, Սէնթ-Պօմի տօնին, կը հանդիպի երկու արհեստակցական հակընդդէմ խումբերու որ կուգան կարկինի կատաղի հարուածներով իրենց վէճը մաքրել վարպետ ժաղի գերեզմանին վրայ, այդ հին Փրովանցիին որուն համար ոմանք կը կարծեն թէ Սոդո-

մոնի տաճարին առաջը շինած է: Քալէնտալ այդ արիւնոտուշտ ձեռկուքին մէջ կը նետուի եւ միմիայն իր խօսքերով այդ կատաղած մարդիկը կը հանգարտեցնէ...

Գերմարգէլայի՛ն ձեռնարկներ... հոն վերը, Լիւռի ժայռերուն մէջ, անմատչելի մայրինեքու անտառ մը կար ուր ու եւ է փայտահար երբեք չէր համարձակած բարձրանալ: Քալէնտալ՝ ինքը՝ կ'ելլէ մինչեւ հոն: Երեսուն օր միայնակ այնտեղ կը հաստատուի: Երեսուն օր շարունակ կը լսուի ձայնն իր տապարին որ ծառերու բունին մէջ մխտելով կը հնչէ: Անտառը կը պոռայ, մէկը միւսին ետեւէն, ալեւոր հակայ ծառերը կ'իյնան ու կը թաւալին անդունդներուն խորը, եւ երբ Քալէնտալ վար կ'իջնէ, լերան վրայ ա՛լ մէկ մայրի չէ մնացած...

Վերջապէս, ի վարձատրութիւն այսքան սխաղարծութեանց, անձրուկի ձկնորսը Էսթեռնի սիրոյն կը տիրանայ, եւ Քասիսի բնակիչները զայն հիւպատոս կ'անուանեն: Ահա՛ Քալէնտալի պատմութիւնը... բայց ի՛նչ փոյթ Քալէնտալը: Ինչ որ է՛ն առաջ կայ այդ քերթուածին մէջ, Փրովանսն է, — ծովուն Փրովանսը, լերան Փրովանսը, — իր պատմութեամբը, իր փառքերովը, իր աւանդապէսներովը, իր բնականութեամբը, ամբողջ ժողովուրդ մը միամիտ ու ազատ որ մեռնելէ առաջ իր մեծ բանաստեղծը դուրս է... ու հիմայ, երկաթուղիները գծեցէք, հեռագրական ձողեր տնկեցէք, փրովանսերէնը զպրօցներէն վտարեցէք — Փրովանսը յաւերժօրէն պիտի ապրի Միրէյօին եւ Քալէնտալին մէջ:

— Ա՛լ բանաստեղծութիւնը բաւական է, ըսաւ Միսթրալ տետրակը ղոցելով: Պէտք է երթալ հանգէս տեսնել:

Դուրս ելանք, ամբողջ գիւղը փողոցներուն մէջն էր, ուժգին հիւսիսահարկ երկինքն աւլած էր, եւ երկինքը գուարթօրէն կը փայլէր անձրեւով թրջած կարմիր տանիքներուն վըրայ: Ճիշտ ժամանակին հասանք որպէս զի թափօրին ետ դառնալը տեսնէինք: Ժամ մը շարունակ՝ անվերջ առդանցք մըն էր մեր առջեւէն կնդղաւոր «ապաշխարող»ներու, ձերմակ ապաշխարողներ, կապոյտ ապաշխարողներ, գորշ ապաշխարողներ, քղարկեալ կոյ-

սերու միաբանութիւններ, վարդապետն խաչ-
վառներ ոսկի ծաղիկներով, ոսկին թափած
փայտէ մեծ սուրբեր՝ չորս ուսի վրայ կրուած,
կուռքերու պէս դունաւորուած յախճապակիէ
սրբուհիներ՝ ձեռքերնին խոշոր փունջեր բռ-
նած, շուրջառներ, օսեմանսուաւներ, կանանչ
թաւիշէ ամպնովանիներ, սպիտակ մետաքսի
մէջ շրջանակուած խաչելութիւններ, այդ բո-
լորը կերտներու եւ արեւուն լոյսին տակ՝ հո-
վէն ալեծուփ, սաղմոսերգութեանց, լիթանիա-
ներուն եւ համահունչ թնդացող զանգակ-
ներուն մէջտեղը:

Երբ թափօրը վերջացաւ ու սուրբերը մա-
տուռներուն մէջ նորէն իրենց տեղը դրուե-
ցան, զացինք տեսնել ցուլերը, յետոյ խաղերը
կային մէջ, երեք ոստումը, կատուախեղդը,
տիճորի խաղը, ու Փրովանսի տօներու ամ-
բողջ սիրուն զբօսանքները... մութը կոխելու
վրայ էր երբ Մայեան դարձանք: Հրապարա-
կին վրայ, այն փոքրիկ սրճարանին առջեւ
ուր Միսթրալ իրիկունները կ'երթայ իր Զի-
տոր բարեկամին հետ թուղթ խաղալու, մե-
ծաբոց ցնծակրակ մը վառած էին... Ֆառան-
տօլը կը կազմուէր: Կարտուած թուղթով լապ-
տերները կը վառէին ամենուրեք ստուերին
մէջ, երիտասարդութիւնը իր տեղը կը գրա-
ւէր, ու քիչ յետոյ, թմրկիկներու կոշի մը վը-
րայ, բոցին շուրջը՝ սկսաւ խելայեղ, մեծա-
շօնիկ շուրջալար մը, որ ամբողջ գիշերը պի-
տի տեսէր:

•••

Ընթրիքէն յետոյ, շատ յոգնած՝ որպէս զի
նորէն պարտելու երթայինք, Միսթրալի սեն-
եակը ելանք: Գիւղացիի համեստ սենեակ մըն
է, երկու մեծ անկողինով: Պատերուն վրայ
թուղթ չկայ. առաստաղին հեծանները կ'երե-
ւան... չորս տարի առաջ, երբ Ակադեմիան ե-
րեք հազար ֆրանքի մրցանակը տուաւ Մի-
սթրալի հեղինակին, Միսթրալի մայրը զազա-
փար մը տնեցաւ:

— Եկո՛ւր սա սենեակիդ պատերուն թուղթ
դնենք ու ձեղունը շինենք, ըսաւ իր տղուն:

— Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց Միսթրալ...
ասիկա բանաստեղծներուն դրամն է, կարելի
չէ անոր զպշիլ:

Ու սենեակը մնաց մերկ, բայց որքան ա-
տեն որ բանաստեղծներուն դրամը տեսեց, ա-

նոնք որ Միսթրալի գուռը զարկին՝ անոր
քսակը միշտ բաց գտան...

Քալէնտալի տեարակը սենեակը տարած
էի հետս եւ ուղեցի որ քնանալէս առաջ ան-
կից կտոր մըն ալ ինծի կարդար: Միսթրալ
յախճապակիներուն հատուածը բնութեց: Ահա՛
երկու բառով անոր ամփոփումը:

Ձեմ գիտեր ուր՝ մեծ ճաշկերոյթ մը տեղի
կ'ունենայ: Սեղանին վրայ կը բերեն կը դնեն
Մութիէի յախճապակիով հոյակապ սպաս մը:
Իւրաքանչիւր պնակի խորը, կիտուածի մէջ
կապոյտով զծագրուած՝ փրովանսական նիւթ
մը կայ երկրին ամբողջ պատմութիւնը հոտ
սղմեցուցած են: Ուստի եւ պէտք է տեսնել
ինչ գուրգուրանքով նկարագրուած են այդ
զեղեցիկ պնակները, իւրաքանչիւր պնակի
համար մէկ տուն, ամէն մէկ տունը՝ միամիտ
ու հմուտ աշխատութեամբ մը յօրինուած տա-
ղիկ մը, թէսկրիզի նկարիկի մը պէս կատարե-
լաձեւ:

Մինչդեռ Միսթրալ իր ոտանավորներն
ինծի կ'արտասանէր երեք քառորդով լատին
կազմ ունեցող փրովանսական այդ զեղեցիկ
լեզուով, զոր այսօր մեր հովիւները միայն կը
հասկնան, ներսիդիէս այդ մարդուն վրայ կը
սքանչանայի, ու միտքս բերելով այն աւերա-
կի վիճակը ուր ան գտած էր իր մայրենի լե-
զուն եւ թէ ինչպէս վերանորոգած էր զայն,
կ'երեւակայէի Պօի իշխաններուն հին պալատ-
ներէն մէկը՝ ինչպէս կը տեսնենք փոքր Ալպ-
եաններուն մէջ, տանիք չէ մնացած, ոչ ալ
մուտքի մարմարէ սանդուխին՝ խաղիւսմներ, ոչ
ալ պատուհաններուն՝ երփներանգ ազակիներ,
ջլաններուն երեքնուկը կտրած, դռներուն
գինանշանը մամուռով կրծուած, հաւեր պատ-
ուոյ բակին մէջ կեր կը փնտռեն, խոզեր ճե-
մելիքներու նուրբ սիւնաշարքերուն տակ ըն-
կողմանած են, էշը կը ճարակի մատուռին
մէջ ուր խոտ բուսած է, աղանիներ կուգան
ծարաւին անցրնել օրհնեալ ջուրի մեծ ա-
նօթներուն մէջ որ անձրեւի ջուրով լեցուած
են, ու վերջապէս, այդ փլատակներուն մէջ-
տեղը, գիւղացիներու երկու երեք ընտանիք
որ հին պալատին կողերուն վրայ իրենց հա-
մար հիւղակներ շինած են:

Եւ ահա օր մը, այդ գիւղացիներէն մէ-
կուն որդին այդ վիճ աւերակներուն կը սիրա-
հարուի եւ զանոնք այդպէս պղծուած տեսնե-
լուն կը զայրանայ, շուտ, շուտ արջառը դուրս

կը վստահեցաւ զայն, եւ պարկեշտներն ալ իրեն օգնութեան դալով, ինքը միամիտակ մեծ սանդուխը կը վերաշինէ, պատերը տախտակամածով կը պատէ, պատուհաններուն երկնային պատկերներ կը դնէ, աշտարակները կը վերականգնէ, դահասրահը նորէն կ'ոսկեզօծէ, ու կը վերակենդանացնէ երբեմնի ընդարձակ պալատը ուր Պապեր ու կայսրուհիներ բնակեցան:

Այդ վերանորոգումը պալատը, փրփրանալան լեզուն է:

Այդ գիւղացիի որդին, Միսթրալն է:

ԱՂԵՐՈՒՍ ՏՕՏԷ

(Նամակներ իմ Զաղացքէս)

★ ★ ★

ՔՐԵՏԵՐԻՔ ՄԻՍԹՐԱԼԻ ԳՈՐԾԸ

(ՃԱՌ ԼԵՈՆ ՏՕՏԷԻ)

Մեծագոյն բանաստեղծները ժամանակը կը բռնեն ու կը ֆնջեն, որպէս թէ արեւը կեցընէին: Անոնք նշանաւոր մը կը վառեն, «Մանեք աշտարակին ճակատը՝ սրբազան նշանը շողաց»: Բայց անոնց վառած բոցը միշտ նոր իմաստով մը կը փայլի հեռացող սերունդներուն աչքին: Այս տարի, լատին աշխարհը, տօնելով humanismը՝ զասական գաղութեանց ուսումը՝ որ մարդկային ազգին պաշտպան պատնէշն է, միանգամայն կ'ողջունէ երկնազարամեակը Վիրգիլի եւ հարիւրամեակը Միսթրալի ծննդեան: Այդ երկու մեծ բանաստեղծները որ բարձր բանաստեղծութեան ֆառը փոխանցած են յաջորդ սերունդներուն, ամենէն շքեղ ձայներն ու խորհրդանիշներն են ճշմարիտ աւանդութեան ու լատին ցեղերու միութեամբ աշխարհի մէջ խաղաղութեան տիրապետման:

Ֆրանսայի հողը զուգընթացաբար սնուցած է երեք գրականութիւն, օյլի գրականութիւնը, օքի գրականութիւնը, լատին արաւայալութեամբ ֆրանսական գրականութիւնը: Միսթրալ վերակենդանացուց օքի լեզուն, անլուր փայլ մը տուաւ անոր: Ֆելիպրական բողբոջումը որ իրմէ ծագեցաւ, կը յիշեցնէ (ԺԶ գարն) փլեյեատիւնը: Ինչ այդ շարժման Ռոն-

սարն եղաւ, ու կարելի է Ռոմանիյը՝ բազմաթիւ Ռեմի Պելլօին, Օպանէլը տիւ Պելլէին: Ամէնի մէջ՝ ժամէն, Նիմի մէջ՝ Ռեպուլ արգէն քիչ մը կեանք վերածած էին Լուար գետէն վարը խօսուող լեզուին: Միսթրալով, ամբողջ «gaie science»-ն է՝ (1) (զուարթ գիտութիւնը)՝ որ յարութիւն կ'առնէ: Սէրը բալասան մահուան, մահը բալասան ապերձանիկ սիրոյ, օքի լեզուին հին բանաստեղծներուն այդ յղացումը, կը սաւառնի Միսթրալի առաջին հրաշակերտին՝ Միլէյի՝ վրայ:

Անշուշտ, Լամարթիւնի, — որ գիւղական ծագումէ ուրիշ մեծ բանաստեղծ մըն էր — հըռ-չակաւոր յօգումով այդ քերթումին յանկարծական յաջողութեանը նպաստեց, բայց, ինչպէս բոլոր մեծ գործերը, ան իր ծոցին մէջ կը պարունակէր տեւական կեանք մը, որ կը վերանորոգուի դէպքերուն հետ զոր մարդկային իրերը յաջորդաբար յառաջ կը բերեն: Ինչպէս Մշակականքը, զորմ որ պատերազմներու շրջանի մը ելքին՝ շինական խաղաղութիւնը կը տարփողէ եւ փոթորիկին վրայ իւր կը թափէ, գեղջկական կեանքի այս ուրիշ մէկ փառաբանութիւնը երեւան կուգար այնպիսի բոլէի մը ուր բանաստեղծը իր երգին հոյակապ պատեհութիւնն զգացած էր, ժամանակաշրջանն էր գործարաններուն, իրենց համայնակուլ եղջերակներն ամէն կողմ երկնցնող քաղաքներուն որ գիւղերը պիտի ամայացնեն:

Միլէյօ կը վերաբերի փոքրաթիւ խումբին այն քերթողական մեծ յուշարձաններուն որ անցեալին նայելով՝ ապագային կը տիրապետեն: Միսթրալ, գիւղական իշխան, Գալլօ-Հոմէական ազնուական, բոլոր մեծ բաներուն բմբռնումովն օժտուած մարդ մը եղաւ: Ինչ կ'ուզէր: Բոլոր լատին ցեղերն իրարու կապել, բոլոր լատին երկիրներուն վերադարձնել խորխալութեան ու անկախութեան զգացումը՝ եզրայրութեան մէջ, եւ ասով լատինութեան գոյութիւնն ապահովել գերմանութեան դէմ որուն հեղեղաձեւ խուժման պատրաստութիւնները կը տեսնէր: Պատգամաբեր՝ ինչպէս Տանթէ եւ Վիրգիլ, թէն իր համեստութիւնը գինքը մղէր իր առաքելութեան մասին զաղտնապահ մնալ, ան կը ծանուցանէր, կ'ազդարարէր: Տարփողելով բոլոր երանգները գեղեց-

(1) Փրփմանական միջնադարեան աշուղներու քերթողական արուեստը: